

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Mäntylä, Katja

Title: Varhainen kielen oppiminen ja kielitietoisuus

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Turun yliopisto

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Mäntylä, K. (2021). Varhainen kielen oppiminen ja kielitietoisuus. In H. Hurme, & M. Maijala (Eds.), *Vauhtia ja virikkeitä varhennettuun kielenopetukseen : Opas varhentaville opettajille* (pp. 21-28). Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8477-0>

Varhainen kielen oppiminen ja kielitietoisuus

Katja Mäntylä

1 Ikä ja kielen oppiminen

Kun puhutaan iästä ja kielen oppimisesta, on hyvä muistaa, että eri-ikäisillä oppijoilla on erilaisia vahvuuksia. Ihmisen aivot kehittyvät noin 25-vuotiaaksi saakka, eikä peli uuden oppimisen suhteen ole suinkaan menetetty sen jälkeenkään. Siinä missä nuori kielenoppija suhtautuu uuden kielen käyttöön reippaammin ja ennakkoluulottomammin, vanhempi oppija pystyy hyödyntämään jo olemassa olevaa kielitaitoaan, oppimisstrategioitaan ja maailmantietoa eri tavalla. Tutkimukset osoittavat, että varhain vieraan kielen opinnot aloittaneet yleensä ovat innokkaita puhumaan vierasta kieltä, ja heillä on positiivinen asenne kielen oppimiseen (Nikolov 1999), mutta mitä tulee esimerkiksi sanaston tai kieliopin oppimiseen ja osaamiseen, vanhemmat kielenopiskelijat saattavat pärjätä nuorempia paremmin (De Bot 2014; Muñoz 2014, Jaekel ym. 2017; Huhta & Inha 2018; Wilden & Porsch 2018).

2 Mitä on kielitietoisuus?

Onpa oppija minkä ikäinen hyvänsä, kielitietoisuus on yksi tehokkaan ja monipuolisen kielen oppimisen avaimista. Kielitietoisuus on uusissa opetussuunnitelman perusteissakin isossa roolissa, mutta mitä sillä oikein tarkoitetaan? Kun käytämme ja opimme kieltä, emme opi vain puhumaan ja kirjoittamaan, vaan opimme asioita kielestä systeeminä ja kielen käytön sääntöjä ja tapoja. Kielitietoinen oppija ymmärtää ja osaa havainnoida ja analysoida kielen rakennetta, sanastoa ja sanojen välisiä suhteita, miten kieltä missäkin tilanteissa käytetään ja mitä merkityksiä eri ilmauksilla eri yhteyksissä voi olla. Kielitietoisuutta voisi ehkä kuvata sanomalla sen olevan ymmärrystä kielestä ja sen toiminnasta. Kun käytämme äidinkieltämme, meillä on aika paljon tietoa, jota emme ehkä osaa sanoittaa mutta tiedämme, jos joku ilmaus kuulostaa oudolta. Kielen oppimisessa tätä ymmärrystä ja tajua pitää hieman herätellä ja ohjata oppija ymmärtämään, mitä kaikkea kielestä ehkä tiedostamattaankin jo osaa. (Alanen 2006.)

Kielitietoisuutta on myös ymmärrys eri kielistä ja niiden välisistä eroista. Suomea äidinkielenään puhuva oppija huomaa aika pian, että vaikkapa englanti tai ruotsi toimii eri tavalla kuin suomi mitä tulee kirjoitus- ja äänneasun suhteeseen, prepositioihin tai artikkeleihin. Toisaalta oppija huomaa myös, että kielissä on samankaltaisuuksia: yhtä lailla suomessa kuin germaanisissa kielissä on kollokaatioita, metaforia tai saman juuren omaavia lainasanoja.

Kielitietoisuutta on myös tajua siitä, miten kieltä käytetään eri tilanteissa. Työhaastattelussa ei voi puhua samalla tavalla kuin parhaalle kaverille, ja tekstiviesti isovanhemmalle on erilainen tekstilaji kuin kouluaine. Kielitietoinen kielenkäyttäjä hallitsee myös tämän. Hän ymmärtää kielen merkityksen vuorovaikutuksessa ja yhteiskunnassa laajemmin. Ei ole yhdentekevää, millaisella termillä koulukaveria, tai jotakuta tuntematonta sosiaalisen median hahmoa nimittää.

Kielen oppimisen kannalta kielitietoisuuteen voidaan laskea kuuluvaksi myös oman oppimisen taidot: ymmärtää omia oppimisen tapojaan ja niihin vaikuttavia tekijöitä. Kielitietoinen oppija tietää, mikä häntä motivoi tai lannistaa kielen opiskelussa, ja osaa arvioida omaa suoriutumistaan (ks. Kieliä ikä kaikki-hanke).

3 Miten kielitietoisuus näkyy arjessa?

Varhainen kielen oppiminen tarjoaa oivan tilaisuuden herätellä oppijan kielitajua ja -tietoisuutta ja tarjota siten eväitä, jotka auttavat oppijaa kaikessa kielen oppimisessa läpi koko opin polun. Kielitaju on oman oppijuuden vahva tuki. Kielitajua ei pidä sekoittaa metakieleen tai opittuun faktatietoon kielestä. Kielitajua ei ole se, että tietää, mikä on adjektiivi tai subjekti. Kielitaju on herkkyyttä kielen käytön ilmiöille, kykyä havaita ja pohtia niitä. Kielitajua on osata vertailla kielellisiä ilmiöitä, analysoida ja hahmottaa yhteyksiä. (Aro 2009.)

Kielitajuinen kielen käyttäjä oivaltaa, että saippuapullon kyljessä lukee *palm olive*, eikä suomalaisittain *PALmolive*, tai että ruotsin sanan *jättebra* alku muistuttaa kovasti suomen sanaa *jätti*. Kun kielitajuinen kielenoppija kohtaa itselleen uuden sanan, hän ei ohita sitä vaikeana, vaan olemassa olevaa tietoa apuna käyttäen alkaa pohtia, mitä se voisi tarkoittaa. Teemme tätä äidinkielessämme jatkuvasti, sillä uusia sanoja syntyy koko ajan. Kielitajua apuna käyttämällä ymmärtää nopeasti, että *ilmastosyöminen* ei voi tarkoittaa kirjaimellisesti ilmaston suuhun laittamista, eikä siihen oikein sovellu rinnastus *ylensyömiseenkään*. Sen sijaan maailmantietoa ja kielitajua hyödyntämällä voi päätellä, että kyse on ilmastoystävällisestä ruokavaliosta. Kielitajuinen kielen oppija kiinnittää huomionsa myös eroavaisuuksiin ja miettii vaikkapa, miksi suomessa avataan TV, mutta englannissa se laitetaan päälle. Kielitajuinen oppija ei tyydy vain ihmettelemään, vaan myös käyttää reippaasti kieltä: hän saa suunsa auki, kun on asiaa ja hän osaa kysyä ja kommentoida.

4 Miten opettaa kielitietoisuutta?

Pienet lapset ovat luonnostaan uteliaita ja kyselevät paljon. He huomaavat ympäristöstään asioita, jotka meiltä aikuisilta usein jäävät havaitsematta. Lapset myös havainnoivat kieltä ja sen käyttöä ja yleensä pitävät kielellä leikkimisestä, kuten loruista. Toisaalta lapset osaavat myös filosofoida ja pohtia kielten ja kielenkäytön eroja. Miten tätä luontaista uteliasuutta voisi parhaiten valjastaa kielitietoisuuden kasvattamiseen? Varhaisessa kielenoppimisessa oleellista ei ole niinkään oppia tiettyjä sanoja tai rakenteita ja keskittyä kielitietoon, vaan ohjata oppilaita tutkivaan, kielitietoisuutta ja -tajuja kehittävään oppimiseen. Ympäristön ja kielenkäyttötilanteiden havainnointi on hyvä tapa aloittaa. Mitä kaikkea kieltä kuulemme ja näemme päivittäin? Jos siihen ei kiinnitä aktiivisesti huomiota, iso osa kielisyötteestä jää havaitsematta. Tätä voi jokainen kokeilla tutulla tehtävällä: avaa ruokakaappi ja katso, mitä kaikkia kieliä sieltä löytyykään, tai ota tehtäväksi bongata kaikki vieraskieliset kyltit, kun seuraavan kerran käy kaupungin keskustassa tai ruokakaupassa. Tulos saattaa yllättää kielenopettajankin (ks. kuva 1).

Kuva 1. Muistilappuja voi käyttää monella eri tavalla kielenoppimisen tukena.

Lapset yleensä osaavat vierasta kieltä jo ennen ensimmäistäkään oppituntia. Vanhemmat ja sisarukset, sekä televisio, kirjat ja matkat ovat jo kartuttaneet kielitaitoa, vaikka lapsi ei sitä ehkä itse tiedostakaan. Kielitietoinen opettaja osaa suunnata oppilaan huomion siihen, mitä hän jo tietää tai tuntee. Oleellista on myös kielellisen tarjonnan runsaus. Mikään kouluopetus ei rajallisella tuntimäärällään kykene opettamaan kaikkea tarpeellista kielitaitoa. Kielitietoinen oppija osaa havainnoida ympäristöään ja oppia myös koulun ja oppituntien ulkopuolella, kunhan kielitarjontaa on paljon, ja hän osaa kiinnittää siihen huomionsa. Kaikenlaiset tehtävät, jotka opastavat erittelemään, vertailemaan, päättelämään ja pohtimaan, ovat kielitietoisuutta edistäviä. Lasten omia kysymyksiä ja havaintoja on myös hyvä hyödyntää: vaikka jonkun asian selvittämiseen saattaa mennä aikaa, kielessä ihmetystä herättäviin kysymyksiin vastaaminen kehittää kielitietoisuutta ja oppimisen taitoja. Tänä päivänä puhutaan paljon toiminnallisesta oppimisesta, ja usein siihen liitetään myös fyysinen aktiivisuus. Toiminnallisuus voi olla sitäkin, mutta ennen kaikkea toiminnallisuus on tekemistä ja ajattelua, oppijan omaa aktiivista roolia. Toiminnallisuutta on myös vähäisenkin kielitaidon käyttö oikeissa tilanteissa, vaikka pelin tai leikin osana. (Nunan 2014; Dufva 2016; ks. kuva 2.)

Kuva 2. Pehmonoppia voi hyödyntää mm. persoonapronominien opiskeluun erilaisten liikkeiden avulla. (Kuva: Minna Maijala)

Opettajan on hyvä myös muistaa, että kielet eivät arjessakaan ole nättisti omissa lokeroissaan. Suomessakin asia voi olla *piece of cake*, ja kielet sekoittuvat. Tällainen vaihtelu, eri kieliin ja kaikkeen kieliosaamiseen tukeutuminen, jotta saa viestinsä perille, on normaalia kielenkäyttöä ja se pitää kielenoppimisessakin sietää ja hyväksyä. Kielen oppija käyttää niitä keinoja, ja sitä kielivariantoa, jonka hän osaa. (García & Wei 2014; Canagarajah 2014.) Ei pidä myöskään pelätä äidinkielen käyttöä: usein on hyödyllisempääkin antaa toimintaohjeet äidinkielellä ja varata vieras kieli itse toimintaan tai tehtävään. Ohjeet saattavat olla vaikea ymmärtää vieraskielisinä, ja jos opettaja joutuu ne toistamaan äidinkielellä, oppijat sosiaalistuvat nopeasti odottamaan vieraan kielen jälkeen aina äidinkielistä käännöstä. (Cummins 2010; Palojärvi ym. 2016.)

5 Miksi opettaa kielitietoisuutta?

Kielitietoisuuden opettamisesta on monia hyötyjä. Ei suinkaan vähäisin on affektiivinen hyöty. Löytämisen, oivaltamisen ja keksimisen ilo kasvattaa myös intoa ja motivaatiota kielen oppimista kohtaan. Kielitietoinen opetus hyödyttää myös oppimisen kykyä: tutkimus osoittaa, että tieto kielistä ja niiden eroista ja yhtäläisyyksistä vankentaa oppimista. Kielitietoisuus ei rajoitu vain yhteen kieleen, vaan se on taitoa ja osaamista, jota voi soveltaa ja hyödyntää minkä tahansa kielen oppimisessa (Lantolf & Pavlenko 2001; Lantolf & Thorne 2006).

Kielen opetuksen ja oppimisen perimmäinen tarkoitus lienee oppia käyttämään kieltä ja kommunikoidaan muiden ihmisten kanssa ko. kielellä (Svalberg 2009). Kielitietoisuuteen ohjaava opetus rohkaisee myös avaamaan suunsa ja etsimään keinoja viestin välittymiseen. Kielitietoisuuteen ohjaaminen saattaa myös lisätä ymmärrystä muita kieliä ja niiden käyttäjiä kohtaan. Monikielisyden ja eri kielenkäyttäjryhmien arvostus saattaa näin kasvaa.

Kielitietoinen kielenkäyttäjä on myös perillä siitä, millainen voima ja vaikutus puheella tai sanoilla on. Nykyisenä vihapuheen ja väärinymmärrysten aikana tämän osaamisen soisi kasvavan. Ennen kaikkea kielitietoinen kielen oppija luottaa itseensä ja omaan osaamiseensa ja kykyynsä oppia. Osallisuus omaan oppimiseen ja voimaantuminen kielen oppijana ovat asioita, jotka vaikuttavat kaikkeen kielen oppimiseen (van Lier 2007; Tragant ym. 2016).

6 Mitä kielitietoisuuden opettaminen vaatii opettajalta?

Jotta voi opettaa kielitietoisuutta, pitää itse pysähtyä pohtimaan ja ihmettelemään kielen ilmiöitä. Opettajalla on oltava hyvä kielitaito ja -taju niin opetettavassa kielessä kuin yleensä kielestä systeeminä. Omaa kieli- ja kielitaitokäsitystään on hyvä miettiä aina silloin tällöin:

mitä opetamme ja mihin ohjaamme oppijan huomion heijastelee sitä, mitä itse pidämme tärkeänä oppia. Toisaalta käsitykset muuttuvat ja siinä missä vielä 15 vuotta sitten tärkeintä kielessä saattoi olla oikeellisuus, tänään se onkin viestin välittyminen.

Varhaisessa kielen opetuksessa tekemiseen ja toimintaan sekä kielen käyttöön ohjaavat toimintatavat tulevat kuin itsestään kun oppikirjoihin ja painettuun sanaan ei välttämättä voi tukeutua. Kyky ylläpitää tällaista kommunikatiivista ja osallistavaa opetusta myös varhaisvuosien jälkeenkin on avain siihen, että varhentamisen hyödyt säilyvät.

Kirjallisuutta

Alanen, R. (2006). "Birds in the sky": tilanteinen kielellinen tietoisuus ja vieraan kielen oppiminen. Teoksessa Alanen, R., Dufva, H. & Mäntylä, K. (toim.) *Kielen päällä. Näkökulmia kieleen ja kielen käyttöön*. Jyväskylä: Solki, 185–222.

Aro, M. (2009). *Speakers and doers: polyphony and agency in children's beliefs about language learning*. Jyväskylä studies in humanities. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Canagarajah, S. (2014). In Search of a New Paradigm for Teaching English as an International Language. *TESOL Journal*, 5 (4), 767–785.

Cummins, J. (2010). Instructional Conditions for Trilingual Development. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 4 (1), 61–75.

De Bot, K. (2014). The effectiveness of early foreign language learning in the Netherlands. *Studies in second language learning and teaching*, 4 (3), 409–418.

Dufva, H. (2016). Toiminnallista kielenoppimista. Luento Keski-Suomen kielten opettajille, Jyväskylän yliopisto 16.3.2016.

García, O. & Wei, L. (2014). *Translanguaging: Language, Bilingualism, and Education*. New York, NY: Palgrave MacMillan.

Huhta, A. & Inha, K. (2018). Varhennettu kieltenopetus – miten oppilaat siihen suhtautuvat ja mitä tuloksia sillä saavutetaan puolen vuoden opiskelun aikana? Esitelmä AFinLAN syyssymposiumissa, Joensuu, 10.11.2018.

Jaekel, N., Schurig, M., Florian, M. & Ritter, M. (2017). From Early Starters to Late Finishers? A Longitudinal Study of Early Foreign Language Learning in School. *Language Learning*, 67 (3), 631–664.

Kieliä ikä kaikki -hanke. <https://sites.utu.fi/kielia-ika-kaikki/> [Luettu 19.6.2021].

Lantolf, J. & Thorne, S. (2006). *Sociocultural Theory and The Genesis of Second Language Development*. Oxford: Oxford University Press.

Lantolf, J. & Pavlenko, A. (2001). (S)econd(L)anguage(A)ctivity Theory: Understanding Second Language Learners as People. Teoksessa Breen, M. (toim.) *Learner contributions to language learning: New directions in research*. London: Longman, 141–158.

Muñoz, C. (2014). Contrasting Effects of Starting Age and Input on the Oral Performance of Foreign Language Learners. *Applied Linguistics*, 35 (4), 463–482.

Nikolov, M. (1999). “Why do you learn English?” “Because the teacher is short”: A study of Hungarian children’s foreign language learning motivation. *Language Teaching Research*, 3 (1), 33–65.

Nunan, D. (2004). *Task-Based Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Palojärvi, A., Palviainen, Å. & Mård-Miettinen, K. (2016). *Suomeksi ja ruotsiksi. Kaksikielistä pedagogiikkaa päiväkodissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Svalberg, A. (2009). Engagement with Language: Developing a Construct. *Language Awareness*, 18 (3–4), 242–258.

Tragant, E., Muñoz, C. & Spada, N. (2016). Maximizing Young Learners’ Input: An Intervention Program. *Canadian Modern Language Review*, 72 (2), 234–257.

van Lier, L. (2007). Action-Based Teaching, Autonomy and Identity. *Innovation in Language Learning and Teaching*, 1 (1), 46–65.

Wilden, E. & Porsch, R. (2018). The Impact of Teaching Quality and Teacher Characteristics on Early and Late Starters’ Receptive EFL Proficiency: The TEPS Study. *Early Language Learning Conference*, Reykjavik/Islandi, 2018.